

Masculinity and femininity**Gergana Nikolova Hristova**

University "Sv.Sv. Kiril i Metodii", Veliko Tarnovo

Мъжественост и женственост**Гергана Николова Христова**

ВТУ „Св.Св. Кирил и Методий“, Велико Търново

Author noteGergana Nikolova Hristova <https://orcid.org/0009-0009-7775-0276>

Gergana Hristova, department of “Social Psychology”

at the Faculty of Philosophy, Veliko Tarnovo, University "Sv.Sv. Kiril i Metodii"

The author has no conflict of interest to disclose.

Correspondence concerning this article should be addressed to Gergana Nikolova Hristova, email: gergananikolova.hristova@gmail.com**Бележки за автора**Гергана Николова Христова <https://orcid.org/0009-0009-7775-0276>

Гергана Николова Христова, катедра по „Социална психология“ към Факултет по Философия, ВТУ „Св.Св. Кирил и Методий“, Велико Търново.

Авторът няма конфликт на интереси.

Кореспонденцията, свързана с тази статия, да бъде адресирана до Гергана Христова, email: gergananikolova.hristova@gmail.com

Abstract

The article examines the different interpretations of masculinity and femininity within the contexts of sociology, cultural studies, and psychology. In sociology, gender roles are considered to be socially constructed and variable, with feminist studies emphasizing the social construction of femininity in the context of gender inequality. In cultural studies, Hofstede views masculinity and femininity as cultural dimensions that influence societal attitudes and behavior. Overall, gender is interpreted as a complex of biological, social, and psychological aspects, which are expressed on a continuum and are often subject to social and cultural reconstruction. In psychology, these characteristics are associated with social and behavioral aspects, rather than with biological sex alone. Gender schema theory highlights that individuals can exhibit both masculine and feminine traits. Psychoanalysis introduces concepts of gender identity and the role of parents in the gender socialization of children.

Keywords: masculinity, femininity, characteristics, gender theory, biological sex, social gender, gender identity, socialization, behavior patterns

Резюме

Статията разглежда различните интерпретации на мъжествеността и женствеността в контекста на социологията, културологията и психологията. В социологията, ролите на половете се разглеждат като социално конструирани и променливи, а феминистките изследвания акцентират на социалното конструиране на женствеността в контекста на неравенството между половете. В културологията, Хофседе разглежда мъжествеността и женствеността като културни измерения, които влияят на обществените нагласи и поведение. Обобщено, полът се тълкува като комплекс от биологични, социални и психологически аспекти, които се изразяват в континуум и често са подложени на социална и културна реконструкция. В психологията тези характеристики се асоциират със социални и поведенчески аспекти, а не само с биологичния пол. Теорията за половата схема подчертава, че индивидите могат да проявяват както мъжествени, така и женствени черти. Психоанализата въвежда понятията за полова идентичност и роля на родителите в половата социализация на децата.

Ключови думи: мъжественост, женственост, теория за пола, биологичен пол, социален пол, полова идентичност, модели на поведение

ARTICLE INFO:

Original Article

Received: 28, 02. 2024

Revised: 10, 03. 2024

Accepted: 28, 03.2024

Мъжественост и женственост

Интерпретации в дискурса на социологията

Според К. Йонкова, в „теоретико-методологическите рефлексии върху понятието за социалността доминира статуса му на пораждано, утвърждавано и олицетворявано от съвместния (общностния, колективния) живот на хората“ (Yonkova, 2005, p. 21).

Човешкият пол е категория, диференцирана от всяко общество, а моделите на женственост и мъжественост са исторически оформена дихотомия. Това може да се посочи от множеството създадени категории, определящи пола и стереотипи, свързани със социокултурните роли, изпълнявани от жените и мъжете. Полово-ролевите ориентации се усвояват в процеса на социализация, като още от детска възраст децата разбират личностните черти, свързани с мъжествеността (маскулинни черти) и тези с женствеността (феминни черти), а след разбирането им децата развиват своята Аз-концепция, спрямо посочените измерения. Мъжествеността и женствеността като измерения в Аз-схемата съжителстват в индивида, а хората се различават на база степента, до която се определят към едното или другото измерение. Специфично е, че както жените, така и мъжете, могат да бъдат андрогинни, т.е. да притежават мъжествени и женствени Аз-концепции.

Традиционните психологически теории се основават на полярност/дихотомия, според която мъжествеността и женствеността се разглеждат като взаимно изключващи се области. От своя страна, ранните социологически изследвания до голяма степен са свързани с асоциирането на мъжествеността и женствеността с психологическите корекции и „подходящото“ поведение на полова роля, както и с предположението, че „здравословното“ или „нормалното“ развитие включва идентификация на полова роля със собствения биологичен пол. Имплицитното желание за съответствие на половите роли се асоциира с мерки за мъжественост и женственост, което има значителни последици за изследванията и практиката в области като психичното здраве и девиантността.

През 70-те години на миналия век се наблюдава промяна на парадигмата в мисленето за асоциирането на пола и психичното здраве и благополучие в психологията. В изследванията на Бем (Bem, 1974, p. 155.) се установява, че индивидите със силно полов тип могат да бъдат ограничени в диапазона от поведения, достъпни за тях в различни ситуации. Според изследователя индивидът със силно полов тип е мотивиран да поддържа поведението си в съответствие с интернализиран стандарт за полова роля, цел,

която той вероятно постига чрез потискане на всяко поведение, което може да се счита за нежелано или неподходящо за неговия пол. По този начин, докато мъжката представа за себе си може да възпрепятства поведения, които са стереотипни като женствени, а женската представа за себе си може да възпрепятства поведения, които са стереотипни като мъжествени, то смесената или андрогинна представа за себе си може да позволи на индивида свободно да се ангажира както с „мъжко“, така и с женствено поведение. Впоследствие към посоченото разбиране, се добавят изследвания, в които се установява, че здравата личност трябва да включва характеристики, възприемани като мъжествени и женствени, като „андрогинният“ индивид е необходимо да бъде в състояние да извика както „мъжки“, така и „женски“ отговори в различни ситуации. Според Анандале и Хънт (Annandale и Hunt, 1990, 1-126.) някои ситуации изискват „женски“, а други „мъжки“ отговор и хората, които са в състояние да се приспособяват към такива ситуационни изисквания, се смятат за по-добре адаптирани към социалната среда и, следователно, в по-добро психично здраве. Авторите посочват, че могат да се очакват положителни „мъжествени“ ефекти, тъй като „мъжките“ характеристики са високо ценени от обществото и следователно индивидите, проявяващи „мъжествен“ тип поведение, вероятно ще получат повече социално признание, като докато „андрогинните“ индивиди се дефинират по силата на висока „мъжественост“ и висока „женственост“, приносът на „женствеността“ всъщност може да бъде незначителен.

Женствеността и мъжествеността са придобити социални идентичности: докато индивидите се социализират, те развиват полова идентичност, разбиране за това какво означава да си „мъж“ или „жена“. Начинът, по който индивидите развиват разбиране за своята полова идентичност, включително дали се вписват или не в тези предписани полови роли, зависи от контекста, в който са социализирани, и от начина, по който гледат на себе си във връзка с обществените полови норми. Класовите, расовите, етническите и националните фактори играят голяма роля в това как индивидите изграждат своята полова идентичност и как се възприемат. Половата идентичност често е натурализирана, основавайки се на представата за биологична разлика между половете, например естествената женственост включва, майчинство, грижи и показване на емоции, докато естествената мъжественост, включва бащинство, желание за спорт и дейности с конкурентен и състезателен характер и прикриване на емоции. И в двата случая тези конструкции на полова идентичност се основават на стереотипи, които попадат в обхвата на нормативните женственост и мъжественост. И все пак, както посочват много

социолози, не всички индивиди се вписват в рамките на тези предписани норми и като такива мъжествеността и женствеността трябва да бъдат признати за социално конституирани, подвижни, широкообхватни и исторически и географски диференцирани.

Феминистите отдавна изследват социалното конструиране на женствеността, особено в контекста на неравенството и властта между половете. Ранните феминистки изследователи твърдят, че подчиненият статут на жените в западните общества се дължи по-скоро на социализацията, отколкото на някаква съществена биологична полова разлика, използвайки фразата „Човек не се ражда, а по-скоро се превръща в жена.“. Много феминистки учени в англосаксонските и европейските страни подчертават социалното изграждане над биологичните различия като обяснение за начините на съществуване, действие и познаване на жените в света и за свързаното с тях подчинение на пола. Други феминисти свързват социалното изграждане на женствеността като начин за обяснение на неравенството в заплащането, глобалната „феминизация на бедността“ и изтласкването на жените към „женските“ пазари на труда (напр. секретарски труд, шивашка индустрия, грижи за възрастни и болни и др.) и дейности, свързани с домакинството и грижи за семейството.

За разлика от феминистките изследвания, които се фокусират предимно върху опита на жените с женствеността, изследването на Конъл (Connell, 1997) върху „хегмонната мъжественост и подчертаната женственост“, е сред първите, които систематично анализират и двата набора от конструкции, тъй като те допринасят за глобалното неравенство между половете. Конъл твърди, че „хегмонната мъжественост“ е тип мъжественост, ориентирана към задоволяване на интересите и желанията на мъжете, формираща основата на патриархалните социални порядки. По подобен начин „подчертаната женственост“, хегмонна форма на женственост, се „дефинира около съобразяването с женската подчиненост и е ориентирана към задоволяване на интересите и желанията на мъжете. На по-късен етап, социологията на пола изследва как обществото влияе върху нашите разбирания и възприемане на различията между мъжествеността (какво обществото смята за подходящо поведение за „мъж“) и женствеността (какво обществото счита за подходящо поведение за „жена“).

Социологията на пола е дял от социологията, занимаващ се предимно с ролите на пола и пола в обществото. Обикновено фокусът на този тип социология е върху начините, по които ролите на половете оказват влияние върху взаимоотношенията в

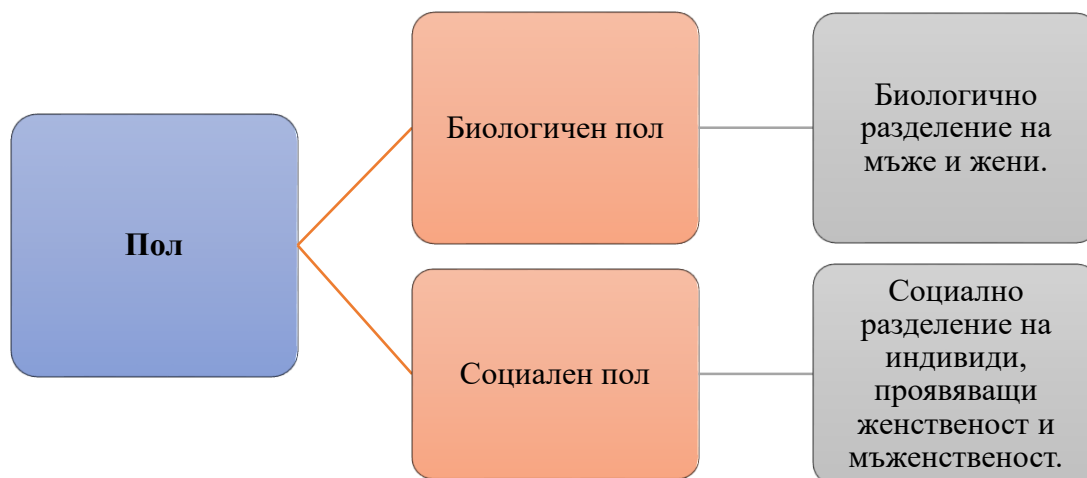
дадено общество и съответните категории, свързани с пола в това общество. В повечето случаи социологията се фокусира не само върху описването на половите различия в обществата, но и върху причините за съществуването на тези категории и ситуации. Изследванията на пола от социологическа гледна точка се съсредоточават върху разпределението на властта, и разграничението между биологичен и социален пол. Развитието на социологията на пола като наука е тясно свързано с феминистките теории и други видове социология. Например, социологията на семейството е тясно свързана със социологията на пола поради разпределението на ролите в семейството, докато феминистката теория поставя акцент върху систематичното потисничество на жените. Предвид тесните връзки между социологията на пола и феминизма, този тип социология често се фокусира върху жените. Важно е обаче да се признае, че мъжествеността и женствеността се изгражда и социално, поради което социологията на пола изучава (Шиева, 2018, р.33.):

- Моделите, чрез които се осъществява диференциация между типично мъжки и типично женски роли в статус.
- Разделението на труда между мъжете и жените.
- Културните социално-психологически полови стереотипи,
- Влиянието на пола върху социалното поведение.

Социологията на пола извежда изричното разграничение между биологичен и социален пол (фигура 1), което довежда и до разделението на мъжественост и женственост.

Фигура 1

Разлика между биологичен и социален пол.

През 70-те години на миналия век социологическите и психологическите изследвания се насочват към изследване на социалния пол и доказване, че разделенията между мъжете и жените не могат да бъдат обяснени единствено с биологични различия и че културно доминиращите идеи за мъжественост и женственост са стереотипи.

Интерпретации в дискурса на културологията

Като термин, културата се свързва с ценностите в дадено общество, съществена човешка същност, която разграничава хората, според начина им на възприемане на света и живот. Ценностите са съществена част от културата, като определят поведението, начина на живот, етиката и емоциите. И. Иванов (Ivanov, 1999, p.8.) е на мнение, че ценностите оказват влияние върху живота на човек по четири начина, като определят и съставят:

- нуждите;
- виждането за това какво е проблем;
- начина за решаване на проблема;
- очаквания за поведение.

Системата от ценности в културата се обуславя от идеологията, която господства и от възгледите за живота на обществото, като създават норми, регулиращи обществените дейности. Културата според И. Иванов (Ivanov, 1999, p.9.) се състои от:

- Символи – използвани от обществото за придаване конкретен смисъл на поведението;
- Обреди – даващи символни измерения в ежедневието. В миналото са се основавали на църковни, официални и др. церемонии, имащи свещен и тайнствен смисъл, а с течение на времето се изработват съвременни варианти за изпълнение на различни обреди
- Митове – по своята същност са „живописни описания на подвизите на герои, които олицетворяват ценностите на една група или общество. Често имат нереални, приказни, хиперболични измерения“. Митовете имат значение за установяване на различия в културните традиции.

Културата определя мисленето и поведението. Като комплексно понятие, културата включва индивидуални норми, ценности и вярвания, които като цяло формират индивидуалната култура и разграничават поведението на определена група хора от други. Културата определя и отношенията на индивидите към страха и старостта, включително отнасящи се до социалните нагласи и начина на преживяване.

Съществено влияние върху разбирането на културата има холандският социолог и културолог Хеерт Хофседе (Hofstede, 2001, p.251.) който определя културата като

„колективно програмиране на ума, което разграничава членовете на една организация от тези на друга организация“, имайки предвид, че тя е :

- холистична, защото се отнася към едно цяло, което е повече от сбора на частите си;
- исторически обусловена, поради факта че отразява историята на самата организация;
- свързана с ритуали и символи;
- социално конструирана – създадена и поддържана от група хора, които формират организацията;
- трудно променима.

В изследванията си Х. Хофседе установява пет измерения на националната култура:

- Властово разстояние – определя йерархичната структура и заемането на различни рангове в обществото.
- Индивидуализъм и колективизъм – свързан с възникващите взаимоотношения между работодател и работници, като индивидуализмът предполага единствено наличието на служебни отношения, докато колективизмът предполага морална връзка, близка до семейните отношения.
- Мъжественост и женственост – свързани със заеманите социални функции, според полови признаци. Хофседе определя мъжествена структура, при която се наблюдава властно поведение, като възникващите конфликти в обществото са решавани целеустремено и аргументирано. При феминистките общества се наблюдава солидарност и равенство, като решаването на конфликти се основава на консенсус и вземане на компромисно решение.
- Избягване на несигурността – обществата, които имат висок стремеж за избягване на различни рискови ситуации, въвеждат емоционални правила. Вродени качества на тези общества са точността и прецизността. От друга страна, обществата, имащи по-ниски нива за избягване на несигурността, приемат само обществено нужните им правила.
- Дългосрочна или краткосрочна ориентация – свързана с два вида културни групи. При първите се наблюдава въвеждане на прагматична морална система, основана на постигане на устойчивост и пестеливост. При вторите краткотрайният мироглед издига значението на традиционно утвърдени идеали (Manuelyan, 2018).

Хофстеде прави разлика между мъжественост и женственост като важно измерение на културните измерения. Мъжкото общество се отличава като предпочиташо постиженията, героизма, решителността и материалния успех. Женското общество се

отличава с предпочитанията за отношения, смирение, внимание към слабите и добро качество на живот. Посоченото измерение се фокусира върху степента, в която обществото набляга на постиженията или възпитанието при двата пола. Смята се, че мъжествеността е измерение, подчертаващо амбицията, придобиването на богатство и диференцираните роли на половете. Счита се, че женствеността е чертата, която набляга на грижовното и възпитателно поведение, сексуалното равенство, екологичната осведоменост и по-плавните роли на половете. Чертите на мъжественост и женственост, според разбиранията на Хофседе са представени в Таблица 1.

Таблица 1

Културологично разбиране на чертите на мъжественост и женственост

Културологично разбиране	Мъжественост	Женственост
Социални норми	<ul style="list-style-type: none"> • Ориентираност към егото. • Парите и вещите определят качеството на живот. • „Живей, за да работиш“. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ориентираност към взаимоотношенията. • Хората са важни за качеството на живот. • „Работи, за да живееш“.
Политика и икономика	<ul style="list-style-type: none"> • Икономическият растеж е с висок приоритет. • Конфликтите се решават чрез сила. 	<ul style="list-style-type: none"> • Опазването на околната среда е с висок приоритет. • Конфликтите се решават чрез преговори.
Религия	<ul style="list-style-type: none"> • Най-важното в живота. • Само мъжете могат да бъдат свещеници. 	<ul style="list-style-type: none"> • По-малка важност в живота. • Мъжете и жените могат да бъдат свещеници.
Работа	<ul style="list-style-type: none"> • По-голяма разлика в заплатите между половете. • По-малко жени в управлението. • Предпочитание за по-високо заплащане. 	<ul style="list-style-type: none"> • По-малка разлика в заплатите между половете. • Повече жени в управлението. • Предпочитание за по-малко работни часове.
Образование и семейство	<ul style="list-style-type: none"> • Традиционна семейна структура. • Момчетата плачат, момчетата не. Момчетата се бият, момичетата не. • Неуспехът е бедствие. 	<ul style="list-style-type: none"> • Гъвкава семейна структура. • Както момчетата, така и момчетата плачат. Момчетата и момчетата не се бият. • Неуспехът е лек инцидент.

Хората, проявяващи повече характерни черти на мъжествеността е по-малко вероятно да показват загриженост за благополучието на останалите. От друга страна, хората с предимно женска култура са по-загрижени за сътрудничеството си с другите, като търсят приятелски отношения в заобикалящата ги среда, поради което са по-малко склонни да влизат в конфликт. Индивидуалното ниво на културните ценности може да варира от ниски до високи размери. Редица проучвания потвърждават, че индивидът в рамките на една култура не е длъжен да споделя същата гледна точка като мнозинството от хората в обществото. В изследванията на Хофседе се установява променящата се роля на жените на работното място, след 70-те години на ХХ век. Като причини се определят от една страна промяна в образованието, а от друга промяна в социалните реалности и ценностите на работещите, спрямо неработещите жени. Докато никой, включително Хофстеде, не можеше да предвиди скоростта и обхвата на промените, които предстоят, той ясно признава, че при определени условия работата на жените е ценна промяна за разбиране на женствеността (Erdener, 2013).

Интерпретации в дискурса на психологията

Като термин „полът“ изразява „практиките, свързани с женственост, мъжественост или андрогинност в социалните взаимоотношения“. Дискусията за сексуалността най-често се свежда до анализирането на два термина: пол и джендър. Първият съответства на позицията на биологичния есенциализъм, отнасящ се до физиологични свойства, произтичащи от хормони, хромозоми или анатомични особености на половите органи. Вторият термин се отнася до социалния конструктивизъм, който определя социокултурния пол, произтичащ от изучаването на нагласите и поведението, стереотипно приписвани на всеки пол в дадена култура.

Американският психолог Джон Мъни полага основите за разграничение между пола и джендъра в своите изследвания с интерсексуални хора. Американската асоциация на психолозите разграничава двата термина, като определя, че полът се отнася до физическите и биологичните черти, които разграничават мъжете и жените, докато джендърът е понятие, което се отнася към поведенчески, социални и културни аспекти, които се разглеждат като принадлежащи на мъже и жени, с други думи, мъжественост и женственост (APA, 2012).

Една от водещите концепции, извлечени от социалния конструктивизъм, е теорията за половата схема, която гласи, че всеки индивид може да бъде „характеризиран“ от две независими, които не изключват измеренията женственост и

мъжественост. И двата когнитивни конструкта могат да бъдат променливи във времето и да се разкриват в зависимост от степента на доминирането на един от тях, като се използват като етикети за атрибути, приписвани на единия или другия пол. В зависимост от биологичните условия и културните модели, полова схема може да заема периферна или централна позиция в структурата на Аз-а. По този начин характерното ниво на психологическа женственост и мъжественост на индивида, оформено и поддържано от културни норми, може да бъде важно за качеството на тяхното функциониране, ангажираност и предпочитания (прототипиране на преживявания). В изследване на Макрей и Боденхаузен (Macrae, Bodenhausen, 2000) се установява, че индивиди, които притежават високи нива както на женственост, така и на мъжественост (андрогинни), имат по-широк поведенчески репертоар, като са по-независими и функционират най-добре в когнитивно или социално отношение. Обратно, индивидите, които се характеризират с лошо формирани черти на психологическа женственост и мъжественост (сексуално неопределени), се характеризират с ниско самочувствие, по-ниска социална откритост и по-ниска чувствителност в сравнение с представителите на други типове.

Психологическото измерение на женствеността, се свързва с емоционалност, изместване на приоритетите към междуличностните отношения, силна изразителност и ненасилствено поведение и липса на агресия. От друга страна, проявата на предразположеност, свързана с психологическата женственост, може също да намали способността на мъжа да възприема своята свобода на действие и да повлияе на чувството му за самоефективност чрез възприемане на различни аспекти от неговата дейност по емоционален начин, включително и на база отговори на предизвикателства или заплахи, които възникват. Поради това, нивото на женственост може да има отрицателно въздействие върху успеха на действията на мъжете, особено в състезание с други мъже в областта на отборните спортове, които може да са склонни да преследват цели чрез използване на агресивно поведение.

Психологическото измерение на мъжествеността е свързано с желание за лидерство, конкуренция, самочувствие, находчивост или ориентация към висок успех. Проявата на мъжественост, както при мъжете, така и при жените, оказва положително влияние върху мотивацията за знание (любопитство, изследване и желание за учене), мотивацията за постигане (майсторство, ефективност и ориентация към задачи), мотивацията за стимулиране на преживяването (преживяване на вълнуващи усещания) и

общото ниво на вътрешна мотивация, което е свързано с чувството на удовлетворение и/или стремежа към личностно развитие.

Въпросът, свързан с природата на мъжествеността и женствеността отдавна е обект на изследване в психологията. Днес е ясно, че изразяването на пола е континуум. Много по-малко ясно обаче е степента, в която изразяването на пола се колебае в този континуум – с промяната на житейските роли, с ежедневните преживявания и по време на моментни взаимодействия. Изразяването на пола е начинът, по който индивидът проявява своите мисли и вярвания относно своя пол или своите полови самоконцепции, като например женствеността и мъжествеността на своя външен вид и поведение. Това е комбинация от собственото виждане на индивида за неговата полова идентичност и неговите знания и предписания за социокултурните полови норми, очаквания и нагласи. Освен това полът е многоизмерен и по този начин изразените мъжествени и женствени аз-концепции също са свързани със сексуалното развитие, половите стереотипи, личностните качества, ролите, ориентациите, идеологиите, съвместимостта и натиска, наред с други свързани с пола психологически феномени. По този начин мъжествеността и женствеността са биопсихосоциални конструкции, които отразяват усещането на индивида за себе си като (никакъв или в някаква степен) мъж и/или жена, което се разгръща в среда, която (до известна степен) отличава момчетата и жените от момчетата и мъжете.

Полът често се приема за стабилен, но в съвременния свят съществуват доказателства за неговата промяна. Аз-концепциите за пола се формират в ранна детска възраст, подлагат се на съмнение и промени в юношеството и се формира изразяване на женственост както при мъжете, така и при жените в късна зряла възраст. Изразяването на пола също се променя по време на бързи преходи в живота. Например, женствеността се увеличава както при майките, така и при бащите с раждането на първо дете, а при жените, които са имали хистеректомия и мастектомия, може да се наблюдава намаляване на женствеността (Frost, 2005). Като цяло индивидите, които се чувстват типични за своя пол (т.е. жени с висока женственост и мъже с висока мъжественост), имат по-добро психологическо благополучие. В детството, юношеството и ранна зряла възраст индивидите, които се чувстват по-малко типични за своя пол или по-малко доволни от пола си, са склонни към ниска самооценка, както и депресия. Въпреки че основните механизми не са изчерпателно проучени, може да се достигне до извод, че част от отношението между половото несъответствие и депресията може да се обясни с

личностен тормоз, а тази част от взаимоотношението между половата типичност и самооценката може да се обясни с общността или чувствата и проявите на социална близост. По този начин чувствата за принадлежност към дадения пол се определят като съществени за психологическото благополучие. Няма категорично доказателство относно връзките между краткосрочните колебания в изразяването на пола и психологическото приспособяване или степента, в която индивидите изпитват тревожност и депресия и външни проблеми -например поведенчески разстройства и употреба на вещества (Egan, Perry, 2001).

Ранните изследвания по отношение на психологическите характеристики на мъжествеността са свързани с определянето ѝ като характеристика, която подчертава амбицията, придобиването на богатство и диференцираните роли на половете. От своя страна женствеността е определяна като черта, която набляга на грижовното и възпитателно поведение, сексуалното равенство и осведомеността във взаимоотношенията. На по-късен етап в диференциацията се включват и измерения, отнасящи се до личностни, когнитивни и физически аспекти. Успоредно започва да се наблюдава и загриженост за бъдещето на мъжествеността, поради застрашаването ѝ от феминизма. М.Марков (Markov, 2020) е на мнение, че след 60-те години на XX век, посочената тревожност за мъжествеността е ново явление, защото до този момент не се е налагало самоопределянето на мъжете, което показва настъпващите промени в обществото. Според автора влиянието на възникващи академични дисциплини (като социологията) променят психологическото разбиране за мъжественост.

Различните вариации в характеристиките на двата пола, оказват влияние върху избора на поведение, както при жените, така и при мъжете. Лица, които одобряват приписваните характеристики на мъжете, е по-вероятно да проявяват типично за мъжете поведение, без значение от пола им и очакванията на обществото. Подобна подкрепа на определени полови черти оказва влияние върху самоконтрола, поради което човек със силно изразен избор към типично полово поведение, очаква същото от избрания пол. Според посочените разбирания, одобрението на характерни за мъжкия пол характеристики насърчава участието в типични за мъжете дейности. И обратно, одобрението на женствеността довежда до ограничаване на мъжествените дейности.

В обобщение може да се посочи, че като понятие полът се свързва с биологичния пол, който е даден на човек при раждането, основаващ се на биологични характеристики на мъжественост или женственост, на основата на хромозоми, хормони и гениталии.

Половата идентичност е компонент на пола, който описва психологическото усещане на човека за собствения си пол. Термините мъжественост и женственост се отнасят до черти или характеристики, които обикновено се свързват съответно с това да си мъж или жена. Традиционно мъжествеността и женствеността са концептуализирани като противоположни краища на едно измерение. Според посоченото определение високата мъжественост предполага липса на женственост и обратното. С други думи, хората могат да бъдат класифицирани като мъжествени или женствени. Съвременните дефиниции предполагат, че мъжествеността и женствеността са отделни измерения, позволявайки възможността индивидите да притежават едновременно мъжествени и женски атрибути.

Психоаналитично разбиране

Психоанализата, въведена от З. Фройд, се определя като едно от достиженията на човешката мисъл, успяваща да анализира човешката природа и да изведе противоречивите чувства на личността и подвластността на несъзнавани сили. Психодинамичната теория на Фройд извежда Аз-а като даденост. З. Фройд вярва, че жените трябва да имат много права, от които в действителност са лишени. Психологичното разбиране на женствеността се изследва и от Хелене Дойч (Helene Deutsch, 1965), която е една от първото поколение психоаналитици. В ранните си произведения Х. Дойч приема възгледите на З. Фройд за женствеността и определя като три основни качества на женската психика мазохизма, нарцисизма и инфантилизма. В книгата си „Загадката на жената“ от 1965 г. Х. Дойч извежда психосексуалното съзряване на жената по време на предпубертета, пубертета и юношеството, като разглежда женската хомосексуалност, мазохизма, женската пасивност и маскулинния комплекс.

М. Моцинова-Бръчкова (Motzinova-Brachkova, 2022) е на мнение, че от древността до днес, преплитайки се с въпросите за половата идентификация, сексуалните отношения, любовта, майчинството, гражданските права и дискриминацията, женствеността продължава да бъде загадка. Сестра, дъщеря, майка, съпруга – всяко едно от тези призвания на женското същество са сякаш изконно висши и достойни за уважение”. Според психоаналитичния подход женствеността не следва да бъде приравнявана с хистерията. Симптомът на хистерията засяга тялото, като в литературата от XIX век се възприема като същност на женствеността. Моцинова-Бръчкова извежда етимологията на термина „хистерия“ като подчертаващ връзката с „женското тяло – част от тялото (матката), която обаче не е част от представата за женския образ – и по тази логика се подчертава разбирането за изцяло женската природа на това заболяване“.

Авторката разглежда хистерията през първоначалните изследвания на Фройд и прилагането на лечение с хипноза и електростимулация, при които се достига до ограничаване на жените да говорят за своите сексуални желания, което довежда до симптоми на тялото, за които няма физиологична причина; както и последващото причисляване на хистерията към защитните психоневрози, при които защитни механизми се проявяват при изгласване на представи, които са неприемливи за Аз-а. Като форма на защита, хистерията използва защита, за да постигне преобразуване на психично в телесно, като съвременното ѝ разбиране я причислява към психосоматичните разстройства.

Преди повече от един век, в съответствие със социоидеологическия контекст на времето, теорията на Фройд за несъзнаваното и инфантилната сексуалност отчасти се основават на предубедени към мъжете концепции. В своята моносексуална теория Фройд определя природата като мъжествена, а срамът като емоция се приписва единствено на жените и то като слабост. Много от теориите на Фройд са оспорвани, довеждащи до промяна в психоаналитичната концепция за женствеността. Последователи на английската школа, като К. Абрахам (Abraham, 1968), извеждат разбирането, че сексуалната възприемчивост при момичетата се определя от способността за интериоризация на своите родители. Постепенно последователите на Фройд изместват фокуса от бащата към майката, подчертавайки значението на жената за развитие на личността. Р. Столър (Stoller, 1984) въвежда концепция за разграничаване на половете, според която биологичното значение на пола се отнася до разграничаването на мъжете от жените, като показва нивото на мъжественост и женственост. Основната полова идентичност според Р. Столър се определя от цялостното усещане на индивида да бъде мъж или жена, изграждащо се в детството. Половата идентичност е и личностно преживяване и публично изразяване на женствеността и мъжествеността.

Според Барбиери (Barbieri, 1999) биологичното определяне на пола се осъществява при раждането, но родителските нагласи определят мъжествеността и женствеността на детето, които се формират в процеса на неговото отглеждане. От гледна точка на психоаналитичното разбиране се определя изключителното значение на емоционална наличност на майката и присъствието на баща в ранното развитие на детето, както и ранното взаимодействие майка-дете. Ранни афектомоторни реакции и сензомоторни модели допринасят за установяването на полови различия. Барбиери е на мнение, че ранното взаимодействие майка-дете допринася за създаване на усещане за

женственост и при двата пола. Обратно, ако детето проявява по-голяма привързаност към бащата, отколкото към майката, се насърчава мъжествеността (Barbieri, 1999, p.72-78.).

Психоанализата не представлява единно, статично цяло от теория или практика; по-скоро се променя постоянно. От първоначалните открития на Фройд, развитието и модификациите са непрекъснати във всички области на психоанализата: теория, изследвания и терапия. Психоаналитичната теория за жените също е претърпяла много промени. Въпреки че много от пациентите на Фройд са били жени и той е обръщал внимание на разстройствата и оплакванията, които други лекари са отхвърляли, неговите теории са били разглеждани като критични и унижителни за жените. Психоаналитичните възгледи на Фройд за женското развитие подчертават значението на завистта към пениса и Едиповия комплекс. Разрешаването на Едиповия комплекс довежда до „невротично“ решение, „комплекс на мъжественост“ или нормално женско отношение, включващо приемане на анатомична малоценност, пасивност, мазохизъм и нарцисизъм. Съвременните психоаналитични възгледи са отхвърлили или преформулирали много от тези теории. Завистта към пениса се разглежда като нормална фаза на развитие, която е разрешена при повечето жени. Установено е, че жените развиват силни, макар и различни структури на супер егото. Триадата на женския характер е поставена под въпрос и е подчертана ролята на факторите на околната среда. Въпреки че психоанализата е в основата на феминистката критика почти от самото си начало, в съвременното е определяна като изключително полезна психологическа теория, обясняваща човешкото функциониране.

В обобщение може да се посочи, че в психоанализата полът обозначава границата, в която се проявява мъжествеността и женствеността и довежда до задълбочаване на сексуалното различие.

Използвана литература

Abraham K. (1968). *Selected papers*. Hogarth Press.

Amorim, P. Harris, A. Kupermann, D. (2022). Gender bias in psychoanalysis – An alternative thinking. *Women's Health Science Journal*. Volume 6 (1), 1-7.

DOI: 10.23880/whsj-16000165

Anderson, E., McCormack, M. (2018). Inclusive masculinity theory: Overview, reflection, and refinement. *Journal of Gender Studies*, 27(5), 547–561.

doi: 10.1080/09589236.2016.1245605

- Annandale, E. Hunt, K. (1990). Masculinity, femininity, and sex: an exploration of their relative contribution to explaining gender differences in health. *Sociology of Health & Illness*, 12 (1), 1-126. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.ep10844865>
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1467-9566.ep10844865>
- Barbieri, N. (1999). Psychoanalytic contributions to the study of gender issues. *Can J Psychiatry*, (44), 72-76.
<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/070674379904400109>
- Beltz, A. Loviska, A. Weigard, A. (2021). Daily gender expression is associated with psychological adjustment for some people, but mainly men. *Sci Rep*. 11 9114.
doi: 10.1038/s41598-021-88279-4.
- Bem, S. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155–162. <https://doi.org/10.1037/h0036215>
- Bojkowski, L. (2022). Psychological femininity and masculinity and motivation in team sports. *International Journal Environmental Research and Public Health*, 19, 15767.
<https://doi.org/10.3390/ijerph192315767>
- Bourseul, V. (2014). Gender in psychoanalysis. *Recherches en psychanalyse*, 1 (17), 63-72.
<https://www.cairn.info/revue-recherches-en-psychanalyse1-2014-1-page-63a.html>
- Connell, W. (1997). Hegemonic masculinity and emphasized femininity. In L. Richardson, V. Taylor, & N. Whittier (Eds), *Feminist Frontiers IV*, (pp. 22-25). McGraw-Hill.
- Egan, S. Perry, D. (2001). Gender identity: A multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment. *Dev. Psychol.* 37(4), 451–463. doi: 10.1037/0012-1649.37.4.451
- Erdener, C. (2013). Hofstede's mas/fem dimension. *Journal of International Business and Economics*, 13(2), 141-146. DOI:10.18374/JIBE-13-2.13
- Frost, M. (2005). Satisfaction after contralateral prophylactic mastectomy: The significance of mastectomy type, reconstructive complications, and body appearance. *J. Clin. Oncol.*, 23(31), 7849–7856. doi: 10.1200/JCO.2005.09.233
- American psychological association (2022). *Gender and sex*. <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/bias-free-language/gender>
- Hofstede, H. (2001). *Kulturi i organizatsii. Softuear na uma. Mezhdukulturnoto satrudnichestvo i znachenieto mu za otselyavaneto [Cultures and Organizations. Software of the mind. Cross-cultural cooperation and its importance for survival]*.
Klasika i stil.

- Hussein, S. (2018). Hofstede's cultural dimensions (masculinity Vs. femininity) and its impact on earnings management. *Journal Opcion, Issue 34*.
- Ilieva, S. (2018). Extension of understanding about disciplinary structure of sociology. *SocioBrains, Issue 47*.
http://sociobrains.com/MANUAL_DIR/SocioBrains/Issue%2047,%20July%202018/3%20Sonya%20Ilieva.pdf
- Ivanov, I. (1999). Interkulturno obrazovanie [*Intercultural education*]. Aksios.
- Koleva-Mineva, K. Chavdarova, V. (2022). Smart, starost, strah [*Death, old age, fear*]. In K. Ivanov (Ed.), *Prilozhna psihologia i sotsialna praktika (pp.206-221)*. VSU „Chernorizets Hrabar“.
- Krieger, N. (2003). Genders, sexes, and health: what are the connections - and why does it matter? *International Journal of Epidemiology, 32 (4)*, 652 – 657.
<https://academic.oup.com/ije/article/32/4/652/666984>
- Macrae, C. Bodenhausen, G. (2000). Social cognition: Thinking categorically about others. *Annual Review Psychology, (51)*, 93-120. doi: 10.1146/annurev.psych.51.1.93.
- Manuelyan, T. (2018). Social and culutral impacts of outsourcing. *SocioBrains, (51)*, 446-450.
- Markov, M. (2020). Modernizmat na natsionalizmite. Novi horizonti na nemska modernizam v mezhduvoennia period [*Modernism of nationalisms. New Horizons of German Modernism in the Interwar Period*]. *E-spisanie v oblastta na humanitaristikata, (17)*,
https://www.abcdar.com/magazine_XVII.php
- Mavrodiev, S. Ivanova, D. (2016). Helene Doych – psihoanalitichen pogled kam zhenskata dushevnost [*Helene Doych – a psychoanalytic view of the female psyche*]. *Filosofia, AzBuki, 25, (3)*, 329-335.
- Motsinova-Brachkova, M. (2022). Sreshta-razgovor na tema: Zagadkata na zhenstvenostta v psihoanalitichnata perspektiva [*Meeting-conversation on the topic: The enigma of femininity in the psychoanalytic perspective*]. VTU <https://pfpu.bg>
- Motsinova-Brachkova, M. (2020). Histeriyata v psihoanalizata – ot simptoma do diskursa. (Histerichkata i psihoanalitikat – edna (ne)lyubovna istoria) [*Hysteria in psychoanalysis – from symptom to discourse. (The hysteric and the psychoanalyst – an (un)love story*)]. *Diogen, 28 (1)*, 11-20.
- Papazova, E. Garvanova, M. (2017). Roditelski stilove, polovo-rolevi orientatsii i romantichni ubezhdenia i opit pri balgarski studenti vav vaznikvashta zrelost (18–29 godini)

- [Parenting styles, gender-role orientations and romantic beliefs and experiences in Bulgarian students in emerging adulthood (18–29 years)]. *Psihologichni izsledvania*, 20, (3), 423-441.
- Reskin, B. Denise D. (2005). A sociological perspective on gender and career outcomes. *Journal of Economic Perspectives*, 19(1), 71-86.
- Sarhan, A. Wasfi, A. Istaityeh, R. (2015). *Masculinity and femininity cultural value and service quality*.
https://www.researchgate.net/publication/286460924_Masculinity_and_femininity_cultural_value_and_service_quality
- Shields, S Diccico, E. (2011). The social psychology of sex and gender: From gender differences to doing gender. *Psychology Women Quarterly*, 35(3), 491–499. doi: 10.1177/0361684311414823
- Stoeva, T. (2010). Vazgledat za Az-a v psihoanalitichnata teoria: terapeutichni implikatsii. [Viewing the Self in Psychoanalytic Theory: Therapeutic Implications] *Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski“*, kniga *Psihologia*, (99), 149-169.
<http://hdl.handle.net/10506/1344>
- Stoller, R (1984). *Sex and gender, the development of masculinity and femininity*. Karnac Books.
- Thai, C. (2002). Clashing dreams: highly educated overseas brides and low-wage US Husbands. In B. Ehrenreich, & A.R. Hochschild (Ed.), *Global Woman: Nannies, Maids, and Sex Workers in the New Economy*. Metropolitan Books.
- Yang, J. Merrill, E. (2017). Cognitive and personality characteristics of masculinity and femininity predict wayfinding competence and strategies of men femininity predict wayfinding competence and strategies of men and women and women. *Department of Psychology Faculty Scholarship and Creative Works*, (76), 747-758.
<https://digitalcommons.montclair.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1137&context=psychology-facpubs>
- Yonkova, K. (2005). *Debatat mezhdu modelite na choveshko povedenie. t.1 [The debate between models of human behavior. v.1.]*. Astarta.